

Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	203
Land:	Bosnien-Hercegovina
Kilde:	Utrikesdepartementet
Titel:	"Mänskliga rättigheter i Bosnien och Hercegovina"
Udgivet:	20. marts 2007
Optaget på baggrundsmaterialet:	20. marts 2007

Utrikesdepartementet

Denna rapport är en översiktlig sammanställning över hur de mänskliga rättigheterna efterlevs, grundad på den svenska ambassadens bedömningar.

Rapporten kan inte ge en fullständig bild. Information bör sökas också från andra källor.

Mänskliga rättigheter i Bosnien och Hercegovina 2006

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Situationen för de mänskliga rättigheterna (MR) i Bosnien och Hercegovina (BiH) har förbättrats mycket på de elva år som gått sedan undertecknandet av det fredsavtal, Daytonavtalet, som avslutade kriget 1992-1995. Generellt sett finns dock fortsatt brister orsakade av bland annat otillräckliga resurser, svaga institutioner, otydliga ansvarsförhållanden som ett resultat av en komplicerad konstitution och i vissa fall en avsaknad av politisk vilja. Den svåra ekonomiska situationen i landet riskerar att ytterligare försämra läget. Det internationella samfundets starka närvaro är fortfarande viktigt för de framsteg som görs, vilket belyser vikten av att öka det lokala politiska ägarskapet inom MR-området.

En allvarlig svaghet inom MR-området i BiH gäller den bristande respekten för de ekonomiska och sociala rättigheterna. Medborgarna får tillgång till de sociala trygghetssystemen genom avgifter som inbetalas av deras arbetsgivare. Eftersom omkring 40 procent av befolkningen saknar arbete eller försörjer sig inom ramarna för den informella ekonomi, där arbetstagarnas ställning är mycket svag och trygghetssystemen obefintliga, saknar omkring hälften av befolkningen hälsovårdsförsäkring, och få av de arbetslösa får arbetslöshetsersättning. De människor som inte haft anställning kan heller inte få pension. Även rättigheterna för en del av de människor som har arbete kränks. Ibland utbetalas inte löner, och anställningstryggheten är svag. Statlig och kommunal socialtjänst förmår av olika skäl inte att stödja utsatta människor. Arbetslösa, gamla och sjuka kan därför hamna i en situation där de helt saknar inkomster.

Flyktingåtervändandet har successivt minskat de senaste åren. Mellan 1995 och 2005 har, enligt den officiella men inte helt tillförlitliga statistiken, över en miljon flyktingar återvänt. Under 2006 har bara 3 365 återvändare registrerats fram till september.

Utbildningsväsendet, hälsovården och idrotten är några områden där etnisk segregation fortsatt råder. Viktiga steg har tagits beträffande reformeringen av skolsystemet. Bland annat har en ny nationell läroplan antagits vilken omfattar alla folkgrupper. Genomförandet av reformerna går dock trögt på många håll. Särskilt i områden kring Mostar har utvecklingen gått mot ökad segregering baserad på etnicitet enligt parollen "två skolor under ett tak". Samma skola används, men eleverna använder separata ingångar och skolklasserna är uppdelade efter folkgrupp. Dessutom har man fortfarande inte kunnat enas om en enhetlig struktur för hur den högre utbildningen skall organiseras.

Personer som tillhör minoritetsgrupper är särskilt utsatta för kränkningar av ekonomiska och sociala rättigheter. Endast ett par procent av Romabefolkningen på omkring 80 000-100 000 personer har arbete, och deras boendeförhållanden är ofta undermåliga. De folkgrupper som är i minoritet i de respektive delarna av landet blir diskriminerade på arbetsmarknaden, och har därför svårt att få fasta tjänster. Kvinnor är särskilt utsatta. Trots att de utgör 51 procent av befolkningen är endast 37 procent av de som har ett officiellt arbete kvinnor.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

BiH har tillträtt de centrala konventionerna om mänskliga rättigheter:

- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter samt dess två fakultativa protokoll om enskild klagorätt och avskaffandet av dödsstraffet,
- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter,
- Konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering,
- Konventionen om avskaffande av alla former av diskriminering mot kvinnor samt det fakultativa protokollet om enskild klagorätt,
- Konventionen mot tortyr (däremot inte det fakultativa protokollet till densamma)
- Konventionen om barnets rättigheter samt dess två tillhörande protokoll om barn i väpnade konflikter och handel med barn,
- Flyktingkonventionen,
- Den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

BiH har därutöver undertecknat 1951 års FN-konvention angående flyktingars rättsliga ställning och 1967 års FN-protokoll angående flyktingars rättsliga ställning.

BiH:s författning, som är en del av det fredsavtal som avslutade kriget 1995, *the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina*, hädanefter "Daytonavtalet", stadgar att Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna och dess protokoll är direkt tillämpliga i landet. Dess bestämmelser står över all annan lag. Författningen föreskriver att de rättigheter och friheter som preciserats i de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter ska tillämpas i landet. Vidden av dessa åtaganden förefaller dock inte alltid ha uppmärksamats av, eller fått fullt genomslag hos, landets myndigheter, som inte avsätter de politiska och institutionella resurser som krävs för att lagarna ska kunna efterlevas.

Rekommendationer från bl.a. UNHCR berör specifikt bristen på resurser, i synnerhet sett till Ombudsmannen för mänskliga rättigheter i BiH. Man beklagar även den tredelade struktur med landets två administrativa/politiska enheter, s.k. entiteter (Republika Srpska, RS, och Federationen Bosnien och Hercegovina, FBiH), vilket begränsar auktoritet av beslut på statsnivå och försvårar för genomslag av åtaganden. Den komplexa konstitutionen medför svårigheter för landets medborgare att utkräva ansvar av staten och den krångliga administrativa strukturen försämrar kraftigt möjligheterna att ge medborgarna samhällelig service på ett sätt som uppfyller mänskliga rättigheter. BiH har en aktiv dialog med de kommittéer som kontrollerar utförande av antagna konventioner. Under 2006 har denna dialog resulterat i tre rapporter med slutsatser och rekommendationer; inom konventionen mot tortyr, konventionen mot diskriminering av kvinnor och konventionen för sociala, kulturella och politiska rättigheter.

Efter inträdet i Europarådet i april 2002 har Bosnien och Hercegovina bland annat tillträtt följande viktiga Europarådskonventioner: europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna samt fyra av denna konventions tilläggsprotokoll, europeiska stadgan för lokalt självstyre, samt den europeiska konventionen mot tortyr. Under 2005 tillträdde BiH konventionen om utlämning, rättslig hjälp i brottsmål och överförande av straffverkställighet samt 2 av denna konventions tilläggsprotokoll. Under 2006 tillträdde BiH också konventionen om skydd av individer med avseende på automatisk behandling av personuppgifter och konventionen för cyberbrott, samt respektive konventions tilläggsprotokoll. Tillträdet utgjorde ett viktigt steg i att uppfylla de åtaganden som BiH ålade sig vid inträdet i Europarådet. Utöver att tillträda återstående konventioner måste BiH nu visa sig berett att tillämpa de lagar och konventioner man redan antagit.

En arbetsgrupp etablerades i januari 2006 med uppgift att undersöka kompatibiliteten mellan nationell lagstiftning och praktiskt utförande av den europeiska konventionen för mänskliga rättigheter. Arbetet ska resultera i en s.k. kompatibilitetsrapport och ett regeringsombud för den europeiska domstolen för mänskliga rättigheter har utsetts.

Under 2005 besöktes BiH av en specialrapportör för människohandel samt en representant för FN:s organ för mänskliga rättigheter, som fokuserade på internflyktingars situation. Den senares besök resulterade i inrättandet av arbetsgrupper, som ska utveckla de rekommendationer representanten skrev i sin rapport då problem att finna långtgående lösningar kvarstår.

MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Det föreligger inga uppgifter om politiska mord och få rapporterade försvinnanden under 2006. Frågan om under kriget försvunna personer är dock högaktuell. En bosnisk enskild organisation, *Research and Documentation Center*, arbetar med att fastställa antalet offer för kriget 1992-95. Hittills har man registrerat över 300 000 namn, varav cirka 90 000 bevisligen dödats eller fortfarande saknas. Man uppskattar att det totala antalet dödade och saknade är drygt 100 000 personer. Under 2006 har flera massgravar hittats, och i flera fall har nya utgrävningar påbörjats.

Även om landets fängelser ofta har problem till följd av en dålig ekonomi har situationen förbättrats något de senaste åren beträffande medvetenheten om de frihetsberövades rättigheter. Problem med överbeläggningar förekommer. Kvinnliga interner har inte alltid tillgång till enskilda rum och personer dömda för ringa brott placeras ofta tillsammans med grova brottslingar. Rapporter om tortyr eller summariska rättegångar och avrättningar förekommer inte.

Tortyr och vanvård är förbjudet i konstitutionen på både stats- och entitetsnivå. Utredningar av tjänstefel utförda av poliser och nivån av ansvarsutkrävande har förbättrats, men mycket kvarstår inom till exempel uppföljning av tidigare brottsfall.

4. Dödsstraff

Dödsstraffet är i praktiken avskaffat i Bosnien och Hercegovina. Detta skedde 1998 i Federationen Bosnien och Hercegovina (FBiH), då referenser till dödsstraffet strök ur konstitutionen för denna entitet. Konstitutionen i den andra entiteten, Republika Srpska (RS) har dock ännu inte ändrats, och

dödstraff kan utdelas för de allra grävsta brotten. År 2000 ändrades dock brottsbalken i RS då föreskrifterna om dödstraff ströks.

5. Rätten till frihet och personlig säkerhet

Det förekommer inga rapporter om inskränkningar i rörelsefriheten. Landets medborgare kan resa fritt över entitetsgränsen och de vägspärrar som var vanliga åren efter krigsslutet har sedan länge tagits bort. För utrikes resor är situationen annorlunda, då bosniska medborgare behöver viseringar till Schengenområdet.

Möjligheten att erhålla personliga dokument kan i vissa fall vara begränsad. Många medborgare är internflyktingar och möts inte sällan av svårigheter med att få kopior på dokument från sin tidigare bostadsort, som kan ligga i ett område som nu styrs av en annan etnisk grupp. Mutor förekommer för att reducera administrativt krångel.

6. Rättssäkerhet och rättsstatsprincipen

Rättssystemet i Bosnien och Hercegovina är komplicerat eftersom förvaltningen delas mellan stat, entiteter och kantoner. Polisväsendet är tudelat med separata polistyrkor i de två entiteterna. Därutöver finns en polismyndighet på statlig nivå, *State Investigation Protection Agency* (SIPA), med ansvar för bland annat bekämpning av terrorism och organiserad brottslighet. *European Union Police Mission* (EUPM) är närvarande i landet, och stödjer polistyrkorna bl.a. i kampen mot organiserad brottslighet.

I syfte att effektivisera polisens arbete ställer EU tre grundvillkor för en polisreform. Grundpelarna i reformen är att den högsta polisledningen ska finnas på statsnivå, att praktiskt polisarbete inte ska styras politiskt samt att polisdistrikten ska vara uppdelade med hänsyn till professionella polisiära kriterier, inte etnicitet. Trots starka påtryckningar har den politiska ledningen i Republika Srpska (RS) ännu så länge inte velat acceptera en reform av polisväsendet.

När det gäller de övriga delarna av rättssystemet förvaltas fängelserna av entiteterna, medan domstolarna ligger under entitetsstyre i RS och under kantonal förvaltning i federationen. Under 2006 genomfördes en reform där de många små domstolarna för smärre förseelser uppgick i de 48 regionala domstolarna. Avsikten är att denna reform ska öka rättssäkerheten och effektivisera domstolarnas arbete.

På statlig nivå finns förutom SIPA en statsdomstol, ett justitieministerium samt myndigheten *High Judicial and Prosecutorial Council* (HJPC). HJPC, som åtnjuter ett visst oberoende från det statliga justitieministeriet, ansvarar för disciplinära åtgärder samt tillsättande och avsättande av domare och åklagare i alla landets 49 domstolar. Statsdomstolen, som påbörjade sitt arbete 2005, har tre sektioner: en för allmän brottslighet; en för organiserad brottslighet, ekonomisk brottslighet och korruption; samt en för krigsförbrytelser. Den internationella domstolen för krigsförbrytelser i det forna Jugoslavien (ICTY) med säte i Haag började under 2006 överföra fall till statsdomstolens kammare för krigsförbrytelser.

Inte minst HJPC:s starka roll i rättsväsendet har bidragit till att de politiska partiernas inflytande i den juridiska sfären har minskat. Enligt de flesta bedömare förekommer det ändå att politiska makthavare försöker påverka domstolarnas arbete. OSSE, som bevakar samtliga domstolars arbete, har uppmärksammat att det förekommer politiska påtryckningar och opartiskhet särskilt när det gäller rättegångar mot krigsförbrytare, i synnerhet i RS. Eftersom den organiserade brottsligheten är utbredd i BiH förekommer både hot och mutor inom alla nivåer i rättssystemet. Enligt flera bedömare är åklagarna särskilt utsatta för hot.

Rättssystemet i BiH är inte bara komplicerat, utan även ineffektivt. En av anledningarna till detta är att en stor del av domstolarnas resurser ägnas åt fall av försummelse att betala räkningar. Ett annat problem är att rättssystemet är fragmenterat, eftersom det förvaltas av så många myndigheter. Konsekvensen är långsamma rättsprocesser, med väntetider på uppåt ett år för dom. Det kan sålunda ifrågasättas om personer som har åtal att vänta, och som ibland också är häktade, får sin sak prövad inom rimlig tid. I vissa fall hinner inte domstolarna genomföra rättegång inom ett år efter att åtal väckts. Enligt lag frikänns den misstänkte i sådana fall. I andra fall inleds aldrig någon förundersökning.

En åtgärd som vidtagits för att effektivisera rättssystemet är så kallad *plea bargain*, där den åtalade kan förhandla om ett erkännande i utbyte mot ett lindrigare straff. Den åtalade förhandlar härmed självmant bort sin rätt till offentlig rättegång och rätten till överklagande. Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE) har i en särskild rapport påtalat att flera mänskliga rättigheter äventyras genom detta förfarande, som tillämpas i ungefär en fjärdedel av alla rättsfall. Bland annat är det inte alltid klart om de åtalade är fullt medvetna om vad deras beslut innebär, särskilt som de inte alltid företräds av advokat. Det finns också fall där personer misstänkta för brott gjort en *plea bargain* innan åtal väckts. De har då inte fått full möjlighet att få veta vad de skulle åtalas för, och man kan också ifrågasätta om de då ansetts

oskyldiga innan de bevisats skyldiga. För att de åtalades rättigheter ska skyddas, bör BiH enligt OSSE genomföra en rad åtgärder vad avser *plea bargains*.

Åtalade personer representeras inte alltid av advokat. Detta gäller särskilt personer som inte har råd att betala för en privat advokat. Enligt en rapport från OSSE så informerar domstolarna inte alltid den åtalade om rätt till en advokat, särskilt om de vet att domstolen måste stå för advokatkostnaderna. OSSE noterar också att det förekommer att domstolar inte tillgodoser åtalades begäran om advokat på domstolens bekostnad, även då den åtalade själv inte har råd med en privat advokat.

När rättegångar hålls så genomförs de enligt OSSE i den stora majoriteten av fallen professionellt och med integritet. Det finns inga rapporter om att män och kvinnor har olika tillgång till rättsväsendet. Inom domarkåren är en majoritet kvinnor.

De mänskliga rättigheterna i BiH bevakas av tre ombudsmannainstitutioner: en statlig, en i Republika Srpska och en i Federationen Bosnien och Hercegovina. Ombudsmännen registrerar varje år tusentals fall av klagomål om brott inom alla områden av de mänskliga rättigheterna. De har funnit att knappt 70 procent av alla fall är välgrundade, vilket kan jämföras med 10-15 procent i traditionella demokratier. BiH agerar i förhållande till cirka 65 procent av de tusentals rekommendationer ombudsmännen levererar varje år. Motsvarande siffra i traditionella demokratier är över 90 procent.

Det finns också en kommission för mänskliga rättigheter i BiH. Eftersom den europeiska konventionen för mänskliga rättigheter är en integrerad del av konstitutionen utgör kommissionen en integrerad del av BiH:s konstitutionella domstol. Domstolen tar bland annat upp fall som uppmärksammas av ombudsmännen. Även om konstitutionen och den konstitutionella domstolen i teorin bereder ett stort skydd för de mänskliga rättigheterna i BiH har den svårt att verka i praktiken. En av anledningarna är att lagstiftningen på alla nivåer i BiH inte står i samklang med den europeiska konventionen för mänskliga rättigheter.

7. Straffrihet

Brott mot personer som tillhör minoritetsgrupper kan enligt rapporter från aktörer som bevakar mänskliga rättigheter ibland förbises då rättsväsendet domineras av den befolkningsgrupp som är i majoritet. Systemet med *plea bargain* kan också utnyttjas i syfte att undvika offentliga rättegångar. Rättssystemet lyckas heller inte alltid åtala de inflytelserika personer som leder den organiserade brottsligheten, bland annat eftersom dessa personer utnyttjar

inflytande, hot och mutor för att undvika polisutredningar och rättegångar. När rättegångar hålls uppstår i dessa fall problem med vittnen som inte vågar vittna.

Det har också visats sig att lokala domstolar, särskilt i Republika Srpska, undviker att väcka åtal mot ett stort antal krigsförbrytare och i synnerhet sådana som haft eller alltjämt har stort militärt eller politiskt inflytande. Några sådana personer har också genom åren på mycket oklara grunder blivit frikända av domstolar i RS.

Tidigare har RS inte bidragit till att gripa och överlämna krigsförbrytare åtalade av den Internationella domstolen för krigsförbrytelser i det forna Jugoslavien (ICTY). Under 2005 överlämnade sig flera av dess personer till ICTY. Alltjämt går emellertid de åtalade med högst profil, ledarna Radovan Karadžić och Ratko Mladić, fria.

Dessa problem i kombinationen med det faktum att inga förundersökningar inletts mot tusentals personer mot vilka det riktats anklagelser om krigsförbrytelser, underminerar allmänhetens förtroende för rättsväsendet i BiH. Offer och anhöriga till offer har bildat grupper, som kräver att rättvisa skipas.

Stora framsteg har dock gjorts under 2006. Den statliga domstolen som påbörjade sin verksamhet 2005 har under året kunnat börja arbeta med full kapacitet. Domstolen lagför såväl företrädare för den organiserade brottsligheten, som krigsförbrytare. Eftersom omkring 10 000 fall av misstänkta krigsförbrytelser behöver utredas är uppgiften emellertid mycket krävande. Rättsväsendet i BiH står alltså inför en enorm uppgift om inte en majoritet av förbrytarna i slutänden ska gå fria från rättegång.

8. Yttrande-, tryck-, mötes-, förenings- och religionsfrihet m.m.

Förenings-, mötes- och församlingsfrihet råder i Bosnien och Hercegovina och ett stort antal sociala, kulturella och politiska organisationer arbetar självständigt utan yttre påtryckningar från regeringsnivå. Formell censur existerar inte, däremot en viss grad av självcensur. Självständigheten och kvaliteten på media i BiH har delvis förbättrats under de senaste åren. Fortfarande kan etiken och professionalismen hos vissa medier ifrågasättas. Det råder bland annat i många fall ett osunt förhållande mellan mediaägarna och representanter för den politiska makteliten. Hot och trakasserier mot journalister förekommer. Klagomål från journalister om politiska påtryckningar är vanliga.

Det internationella samfundet arbetar med olika projekt för att stärka och demokratisera media och få till stånd landstäckande och objektiv nyhetsförmedling. Media har ofta utnyttjats av nationalistiska partier för att

sprida etnisk propaganda. *Communications Regulatory Agency*, CRA, har därför inrättats i syfte att kontrollera tv och radio. CRA ansvarar bland annat för att utfärda medielicenser, övervaka sändningar, samt ta emot klagomål från allmänheten. CRA har även möjlighet att varna och bötfälla medier som inte efterlever gängse normer, men har ännu inte förmått hantera de många lokala medier med etnisk profil.

Under 2000 inrättades en pressombudsmannafunktion (vilken även inkluderar en motsvarighet till "pressens opinionsnämnd" i Sverige). Dess två huvudsakliga funktioner är att skydda pressfriheten samt att värna medborgarnas rättigheter gentemot pressen. Funktionen är viktig. Många medier bryter mot allmänna pressetiska riktlinjer, bland annat genom att publicera namn och bild på såväl misstänkta brottslingar som brottsoffer.

Organisationen *Reporters Without Borders* beräknar årligen ett index som rankar länder efter graden av pressfrihet i landet, det så kallade *Worldwide Press Freedom Index*. Sett till 2006 har BiH jämfört med året innan klättrat 14 platser och rankas nu likvärdigt med Danmark på 19:e plats av de 168 rankade länder. Denna placering är den bästa sett till alla före detta Jugoslavien-länderna.

Religionsfrihet är inskrivet i BiH:s konstitution. En statslag för erkännande och laglig status för religiösa samfund, ger dessa omfattande rättigheter och legitim status. Dock finns inga klara instruktioner för hur denna lag ska tillämpas. Problem finns framförallt på landsbygden där folkgrupper som är i minoritet sett till kulturell och religiös bakgrund fortfarande utsätts för diskriminering. Speciellt under och efter det allmänna valet den 1 oktober, som i hög grad präglades av etnisk-religiös retorik av höga politiker, har antalet incidenter relaterat till religiös härkomst eskalerat. Ett exempel på detta är byn Jasenica utanför Mostar där återuppbyggnad av en moské som förstördes under kriget har mött kraftigt motstånd av den katolska befolkningen som är i stor majoritet i byn. Moskén har utsatts för sabotage och i oktober 2006 för raketbeskjutning. Även stenkastning och inbrott i religiösa byggnader samt ett flertal fall av misshandel som härrör till offrets religiösa härkomst har rapporterats. BiH:s politiska företrädare och ledare för statsförvaltningen, som generellt sett underblåser etnisk fragmentering i sin retorik och propaganda, bär ett stort ansvar för dessa incidenter.

9. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

BiH är en starkt decentraliserad statsbildning. Landets två entiteter, Federationen Bosnien och Hercegovina och Republika Srpska, har långtgående autonomi och centralmakten är svag. En ständig kamp mellan de som vill stärka statens kompetens och de som värnar entiteternas självbestämmande präglar politiken. Enligt de flesta bedömare, inklusive

Internationella valutafonden, är den nuvarande statsstrukturen på sikt statsfinansiellt ohållbar. Över 40 procent av statsbudgeten används till att täcka kostnaderna för administrationen.

Att reformera landets konstitution, som är ett resultat av fredsöverenskommelsen i Dayton, är en av BiH:s stora utmaningar. Landet har 14 regeringar, 17 parlament och 19 presidenter. Deras uppgifter, befogenheter och makt är vitt åtskilda och de olika instanserna har ofta svårt att komma överens, vilket gör det mycket komplicerat och tidskrävande att genomföra nödvändiga reformer. Den krångliga strukturen leder till att mänskliga rättigheter försummas på grund av förvaltningens ineffektivitet och försvårar dessutom medborgarnas möjligheten att utkräva ansvar.

Den starka internationella närvaron, manifesterad genom den s.k. Höge Representanten för EU:s gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik, och dennes rätt att instifta lagar utan att de först godkänns av landets legislativa organ och även avsätta politiker och tjänstemän som anses motverka genomförandet av fredsöverenskommelsen, bidrar dessutom ytterligare till att medborgarna inte kan utkräva fullt politiskt ansvar från de politiker de valt.

Konstitutionen bygger därtill på etnisk i stället för individuell grund. Personer som inte tillhör någon av de tre *konstituerande* folkgrupperna (bosnienmuslimer, bosnienserber och bosnienkroater) kan av den anledningen inte väljas till landets högsta ämbeten, vilket står i strid med deras mänskliga rättigheter.

Enligt konstitutionen ska de tre konstituerande folkgrupperna vara representerade i förhållande till sin andel av befolkningen enligt 1991 års folkräkning i den offentliga sektorn i alla delar av landet. Så är inte fallet. Folkgrupper som är i minoritet sett till kulturell och religiös bakgrund inom de olika områdena i landet är sällan eller aldrig fullt representerade, vilket är en stark indikation på att diskriminering inom den offentliga sektorn är vanligt förekommande.

Kvinnor är inte tillräckligt representerade i politiken och samhällslivet i stort. Enligt jämställdhetslagen ska minst 30 procent av "det mindre representerade könet" vara representerade på alla partiers valsedlar i alla val. Kvinnorna hamnar emellertid ofta långt ner på partiernas listor, vilket leder till en grov underrepresentation i alla beslutsfattande politiska församlingar. Det är ännu inte klart hur fördelningen mellan män och kvinnor kommer att se ut efter 2006 års val, men i de flesta av landets parlament var den kvinnliga representationen efter 2002 års val mellan 15 och 20 procent. År 2005 ingick en kvinnlig minister (av 9) samt en biträdande kvinnlig minister (av 8) i regeringen på statsnivå. Inom entitets- och kantonalregeringarna ingår flera kvinnliga ministrar.

Tilltron hos allmänheten till politiker är mycket låg. Anledningarna till det låga förtroendet är flera. Partipolitiken präglas av etnisk propaganda, vilket gör att det saknas en debatt om hur BiH ska kunna lösa ekonomiska och politiska problem. Därför anser sig många människor sakna politiska alternativ. Vidare misstänks många politiker och tjänstemän vara inblandade i maktmissbruk och korruption, och i vissa fall ha kopplingar till den organiserade brottsligheten.

Nationalistiska partier har dominerat den politiska arenan före liksom efter Daytonavtalets tillkomst. Deras inflytande över de egna folkgrupperna är stort och har även trängt långt in i ekonomiska och juridiska institutioner. Väljarnas partival har snarare dominerats av kulturell och religiös bakgrund än av politisk övertygelse. Nationalistiska partierna har spelat på dessa motsättningar i varje valrörelse, så även under 2006 års valrörelse. De allmänna valen, som förrättades den 1 oktober bedömdes av Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) att generellt ha levt upp till internationell standard. Valen var de första som administrerades helt av bosniska myndigheter och representerar därmed en framgång för konsolidering av demokrati och rättsstatens principer.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Bosnien och Hercegovina är medlem i FN-organet International Labour Organization (ILO) och har ratificerat 69 av dess konventioner, bland annat de 8 centrala konventionerna för mänskliga rättigheter. Medborgarna i BiH får tillgång till de sociala trygghetssystemen genom avgifter som inbetalas av deras arbetsgivare. Eftersom detta är kostsamt för arbetsgivarna väljer många företagare att anställa svart, eller som man ofta säger grå, arbetskraft. Av den här anledningen är det svårt att uppskatta arbetslösheten i landet. Enligt officiell statistik är den omkring 40 procent, men i realiteten uppskattas den till 20 procent.

En konsekvens av att den informella ekonomin är så stor är att den stora grupp av människor som arbetar inom denna sektor saknar alla former av trygghetssystem. De får inte tillgång till förmåner som hälsovårdförsäkring, arbetslöshetsförsäkring eller pension. Till yttermera visso saknar dessa arbetare all form av anställningstrygghet, vilket utnyttjas av arbetsgivarna. Det finns rapporter om att barnarbete förekommer inom den informella sektorn.

För många av de människor som verkar inom den grå sektorn är det svårt att komma in på den formella arbetsmarknaden. En anledning är att de av olika skäl saknar de rätta kontakterna, vilket inom såväl privat som offentlig sektor

är viktigare än meriter. En annan är diskriminering. Många avskedades eller tvingades före och under kriget lämna sina jobb på grund av kulturell eller religiös tillhörighet, och få har blivit återanställda eller fått den kompensation de lagligen har rätt till. Diskrimineringen på grund av tillhörighet förekommer alltjämnt inom både offentlig och privat sektor, och gör det särskilt svårt för återvändande minoritetsbefolkningar att få arbete.

Minoritetsgrupper utanför de tre konstituerande folkgrupperna är särskilt utsatta. Endast ett par procent av Romabefolkningen på omkring 80 000-100 000 personer har arbete. Även kvinnor har svårt att komma in på arbetsmarknaden. Trots att de utgör 51 procent av befolkningen är endast 37 procent av de som har ett officiellt arbete kvinnor. Helsingforskommittén rapporterar att kvinnor också kan diskrimineras på arbetsmarknaden på grund av faktorer som utseende, ålder och graviditet.

Människohandel förekommer. Både utländska och inhemska kvinnor och flickor tvingas in i prostitution. Utnyttjandet av inhemska kvinnor och flickor är enligt International Organization for Migration (IOM) ett ökande problem.

Även rättigheterna för en del av de människor som har arbete kränks. Ibland utbetalas inte löner och/eller sociala avgifter, och anställningstryggheten är svag. Arbetsmiljöerna kan ofta vara dåliga eller hälsofarliga utan att åtgärder vidtas. Fackföreningsrörelsen har relativt många medlemmar, men är ändå för svag och splittrad för att avsevärt förändra situationen. Vissa arbetsgivare är också mycket kritiska till att deras anställda ansluter sig till facket. Det har vidare visat sig mycket svårt för anställda att stämma arbetsgivare.

En stor mängd människor som hade anställning på stora statliga företag innan kriget har hamnat i en särskilt svår situation. Officiellt finns dessa företag kvar, och alla som var anställda innan kriget är juridiskt sett fortfarande anställda. I verkligheten har företagen emellertid upphört att existera, och varken löner eller sociala förmåner har utbetalats på årtal. Om de anställda på dessa "spökföretag" tar en annan anställning förlorar de rätten till möjlig kompensation. Vare sig staten BiH eller rättssystemet har förmått att finna en lösning på denna mycket olyckliga situation.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Hälsovården i landet, som regleras på entitetsnivå, har knappa resurser. Hälssystemen varierar mellan entiteterna och inom Federationen Bosnien och Hercegovina (FBiH) även mellan de underlydande tio kantonerna. Kvaliteten på vården kan variera mycket mellan landets olika delar. I de större städerna är tillgången till sjukvård relativt god. Värre är det på landsbygden. Även inom

hälso- och sjukvården förekommer diskriminering baserad på kulturell och religiös tillhörighet, vad gäller tillträdet till och kvaliteten på vården.

Ett problem i FBiH uppkommer om den vård man behöver inte finns i den kanton där man bor. Då måste man söka tillstånd för att få vård i den kanton där vården finns, något som kan vara speciellt problematiskt för landsbygdsbefolkningen. I Republika Srpska (RS) ska vård ges till alla barn upp till 15 års ålder, men detta fungerar dåligt och det är framförallt de barn vars föräldrar har betalat sjukförsäkring som får vård.

Korruption är vanligt förekommande inom sjukvården. Ju mer man betalar, desto snabbare och bättre vård kan man räkna med. De som inte har råd att betala mutor får ibland dålig vård, eller ingen vård alls. Fattiga människor, som ofta är de som har sämst hälsa, förnekas därför rätten till bästa möjliga vård.

Till följd av den höga arbetslösheten saknar så mycket som 50 procent av befolkningen sjukförsäkring. Just den gruppen av människor är dessutom den som har sämst förutsättningar att betala för sin sjukvård.

12. Rätten till utbildning

Utbildningsfrågorna har kommit att allt mer uppmärksammas av det internationella samfundet i takt med att insikten infunnit sig om den centrala roll som utbildningsfrågorna spelar för bärkraftigt återvändande, ekonomiska framsteg, reduceringen av politiska spänningar och etniska konflikter samt försoningsprocessen i stort. OSSE har fått en ledande roll i reformeringen av utbildningssektorn.

Utbildningsväsendet lider av många brister vad gäller ledning, pedagogiska metoder, lokaler och kvalifikationssystem och har lite utbyte med forskning och utbildning i övriga Europa. En anledning är att det saknas ett statligt departement och statliga myndigheter inom utbildningsväsendet. I stället regleras utbildningen på entitets- och kantonal nivå, vilket leder till att både policyinriktning och pedagogiska metoder skiljer sig mellan landets olika delar. Utbildning får knappa resurser från entiteterna och är i hög grad alltjämt etniskt segregerat. Steg har dock tagits för att skapa ett multietniskt, modernt utbildningssystem. Sedan början av 2001 lärs både det latinska och kyrilliska alfabetet ut i båda entiteter FBiH och RS.

Ett stort framsteg gjordes 2003 då det beslutades att alla elever i landet skulle undervisas utifrån samma läroplan. I samband med att den nya läroplanen antogs sågs även alla läroböcker över och nationalistisk och religiös propaganda togs bort. Tillämpningen av reformer inom skolväsendet är dock ofta problematisk, då många skolor fortfarande styrs av nationalistiska krafter.

Rektorerna är i de flesta fall politiskt tillsatta. Fortfarande existerar, trots internationella påtryckningar, 47 skolor av slaget "två skolor under ett tak", det vill säga skolor där eleverna hålls etniskt åtskilda trots att undervisningen sker i samma lokaler. Under 2006 har utvecklingen i vissa kommuner av FBiH gått mot ökad segregering, vilket bryter mot landets åtaganden inom Europarådet. Skolor som tidigare bedrivit etniskt integrerad undervisning delas fysiskt och legalt.

Reformprocessen för den högre utbildningen är långsam och påverkas av politisk obstruktion och förhållning. Nuvarande system, där allmänna budgetmedel ges till olika fakulteter i stället för till universiteten som helhet infekteras av problem med såväl effektivitet som transparens.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Den ekonomiska situationen är svår för många människor. Närmare hälften av befolkningen beräknas leva under eller nära fattigdomsgränsen (*general poverty line*), vilket innebär att inkomsten understiger ca 900 SEK varje månad. Inga, eller i alla fall mycket få människor lever under den absoluta fattigdomsgränsen, vilken i BiH beräknas vara 300 SEK per individ och månad. Minoritetsgrupper, arbetslösa eller personer som arbetar i den grå sektorn, sjuka och gamla är särskilt utsatta. Eftersom kvinnor oftare än män saknar formellt arbete (och de sociala förmåner som kommer med ett arbete) är deras levnadssituation generellt sämre än männens.

Trots massiva internationella insatser har alla interna flyktingar inte återvänt till sina gamla bostäder. En del av dessa flyktingar lever fortfarande i "tillfälliga", ofta undermåliga flyktingförläggningar. Även personer som söker asyl i BiH placeras i sådana förläggningar. Romernas levnadssituation är mycket problematisk. Mycket få har arbete, och de bor ofta mycket illa. De saknar ofta tillgång till elektricitet och rinnande vatten – en situation som de för övrigt delar med många andra människor, särskilt återvändande flyktingar. 2005 års *National Strategy for the Roma* tillämpas inte till fullo.

En konsekvens av den komplicerade konstitutionen är att lagstiftning och administration i de olika delarna av landet inte är harmoniserad. Det här leder till ojämlikhet avseende exempelvis tillgång till pensioner, hälsovård och utbildning. Personer som byter bostadsort kan ha särskilt svårt att få tillgång till service och sociala förmåner, vilket drabbar bland annat återvändande flyktingar. Återvändande pensionärer har det särskilt svårt. Pensionerna är generellt låga: 60 euro/månad i FBiH i genomsnitt cirka 90 euro/månad och i RS cirka 60 euro. Pensionsfonderna i båda entiteterna har begränsade tillgångar och ofta är utbetalningarna ofullständiga. Detta drabbar särskilt återvändare.

Den komplicerade och etniskt präglade politiska situationen är också en stark orsak till att BiH inte förmått att vidta nödvändiga reformer för att förbättra ekonomin i landet. Som nämnt slukar också den stora administrationen en stor del av statsbudgeten. De folkvalda politikerna bär det yttersta ansvaret för att minska kostnaderna för den offentliga sektorn, reformera ekonomin och harmonisera lagstiftning och administration.

OLIKA GRUPPERS ÅTNJUTANDE AV DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

14. Kvinnors rättigheter

Genom Daytonavtalet har BiH förbundit sig att tillämpa den internationella konventionen om avskaffandet av all slags diskriminering av kvinnor. 2003 antogs en statlig jämställdhetslag. Det finns en myndighet för jämställdhet på statlig nivå, centra för jämställdhet på entitetsnivå, och jämställdhetskommissioner i kantoner och kommuner.

Under 2005-2006 har myndigheten för jämställdhet tagit fram en jämställdhetsstrategi och en handlingsplan för jämställdhet. De söker nu internationell finansiering för att kunna genomföra handlingsplanen. Arbetet med jämställdhet ska inriktas mot problemråden som kvinnlig representation i politiken, våld mot kvinnor och diskriminering av kvinnor på arbetsmarknaden.

Kvinnomisshandel och sexuellt våld mot kvinnor är av allt att döma vanligt förekommande men är, liksom sexuella övergrepp som begicks under senaste kriget, fortfarande i hög grad tabubelagda ämnen. 2005 antogs en lag som kriminaliserar våld i hemmet, och sedan dess har antalet anmälningar ökat. Rättsväsendet lagför förövare, men det finns fortfarande många människor, även inom rättsväsendet, som anser att våld och sexuella övergrepp i hemmet är en familjeangelägenhet. Kvinnor som anmäler sina män kan därför hamna i en svår social situation.

Det finns ett antal kvinnoorganisationer som stödjer misshandlade kvinnor med juridisk rådgivning och psykologisk hjälp. Vissa organisationer har även skyddshem för särskilt utsatta kvinnor och barn. BiH bidrar endast marginellt till denna verksamhet, som bygger på ideellt arbete och internationell finansiering.

Handel med människor för sexuella syften och tvångsprostitution förekommer. Utländska kvinnor utsatta för människohandel kommer främst från Moldavien, Rumänien, Ryssland, Ukraina och Vitryssland. I ökad utsträckning tycks även kvinnor från BiH bli offer för människohandel, både inom och utanför BiH.

En nationell aktionsplan för att bekämpa människohandel har tagits fram. Ett stort problem är att lokala myndigheter inte har etablerat skyddscentra för offer för människohandel. I stället förlitar man sig ofta på det civila samhället, som till stor del finansieras med internationella resurser.

Som nämnts i denna rapport är kvinnor underrepresenterade på den formella arbetsmarknaden. Av den anledningen saknar de ofta sociala förmåner som pension och hälsovårdsförsäkring. Kvinnor är också underrepresenterade i politiken, och inom andra beslutsfattande instanser. Särskilt på landsbygden förekommer det att föräldrar inte låter sina flickor gå i skolan.

15. Barnets rättigheter

FN-konventionen om barnets rättigheter inkorporerades genom Daytonavtalet och är lag i båda entiteter. Frågor om barns rättigheter har dock inte prioritet, trots att barn anses utgöra nära en tredjedel av landets befolkning. Helsingforskommittén menar att det inte finns någon egentlig tillämpning av barnkonventionen i BiH.

Bosniska barn drabbades oerhört svårt av kriget. Mellan 17 000 och 22 000 dödades, cirka 52 000 skadades och över 1 800 blev permanent invalidiserade. Många blev föräldralösa eller fick se sina familjer splittras. Bosniska barns verklighet idag inkluderar inte sällan etnisk segregation i skolorna, fattigdom, otillräcklig vård och omsorg samt övergrepp, vilket leder alltför många till barnarbete, brottslighet, drogmissbruk och prostitution. En huvudorsak till avsaknaden av skydd för barns rättigheter är bristen på politisk vilja att prioritera skyddet av barnens rättigheter i kombination med politiska intressen som vidmakthåller etniska skiljelinjer, diskriminering och förföljelse.

En statslag för grundskolans struktur antogs i juni 2003 och denna kan fortfarande ses som det mest givande bidraget under senare år till godo för barns mänskliga rättigheter då denna bland annat ger alla barn rätten till utbildning. Ansvar för skyddet av barns rättigheter delas mellan entitetsnivå, kantonerna och i Brcko distriktet. Med den rådande situationen med diskriminering av vård och socialt skydd i samhället är vardagen speciellt svår för barn som tillhör fattiga familjer. Transportmedel till skolor är speciellt dålig på landsbygden och det finns fall där barn går mycket långa sträckor till skolan.

Allmän värnplikt till och med 2005 års slut inträdde vid 18 års ålder för män. Som en del av landets försvarsreform avskaffas dock obligatorisk militärtjänstgöring till förmån för ett professionellt försvar baserat på frivillighet.

16. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

BiH:s konstituerande folk är bosnienmuslimer, bosnienserber, bosnienkroater tillsammans med kategorin övriga "Others". Sistnämnda kategori är inte tillfyllest definierad. Medborgare som inte tillhör någon av de tre dominerande folkgrupperna kan inte sägas ha samma författningsenliga rättigheter som bosnienmuslimer, bosnienserber och bosnienkroater. En minoritetslag som stärker de nationella minoriteternas ställning har antagits, men det finns brister avseende tillämpningen av lagen. Tanken är att den nya lagen ska stärka skyddet av de mänskliga rättigheterna för nationella minoriteter och ge dem rätt att använda och få utbildning på sitt eget språk i de områden där de är i majoritet. Problemen med kategorin "övriga" som en konstituerande folkgrupp är tänkt att lösas genom att definiera och precisera rättigheterna för nationella minoriteter i den nya lagen. (Enligt 1991 års folkräkning fanns 17 nationella minoriteter i landet: albaner, montenegriner, tjecker, italienare, judar, ungrare, makedonier, tyskar, polacker, romer, rumäner, rutener, ryssar, slovakar, slovener, turkar och ukrainare).

Ett demokratiskt underskott i landets författning är att den föreskriver att i valet till landets statschefsfunction, det roterande trehövdade presidentrådet, ska en bosnienserb väljas från RS, och en bosnienmuslim och en bosnienkroat från FBiH. Detta innebär att det inte är möjligt för "övriga" personer att väljas till ämbetet.

Romerna är den största minoriteten i landet och är socialt, ekonomiskt och politiskt marginaliserade som grupp. Romer diskrimineras inom en rad områden såsom utbildning, arbetsliv, språk, kultur, hälsovård och egendomsrättigheter. I juli 2005 antogs en strategi för romers integration av BiH:s regering. Strategin har identifierat fyra nyckelfrågor: sjukvård, utbildning, bostad och arbete. Tillämpningen av strategin är dock långsam. Arbete pågår för att ta fram handlingsplaner och finansiering för dessa områden.

Mycket återstår vad gäller återuppbyggnaden av förstörda religiösa byggnader och värnandet av religiös frihet för de bosnienmuslimer, bosnienserber och bosnienkroater som lever som minoritetsbefolkning i ett område kontrollerat av någon av de andra etniska grupperna.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Homosexualitet är inte kriminaliserat i BiH. Situationen för homosexuella, bisexuella och transpersoner (HBT-personer) i BiH är dock svår. Generellt sett är homosexualitet tabubelagt och inget ämne som myndigheter eller gemene man vill diskutera. HBT-personer döljer i allmänhet sin sexuella läggning då

rädsla för hot och utfrysning finns. Det är heller inte ovanligt att religiösa grupper i landet anser att homosexualitet är en sjukdom. Ett utkast till lag om sexuell likabehandling har tagits fram men lagen har ännu inte antagits av parlamentet. Enligt denna kan böter mellan 500 och 5 000 euro komma att föreläggas för sexuell diskriminering.

Sedan 2003, då lagen om jämställdhet mellan könen antogs, förbjuds diskriminering vid anställning och inom flera andra områden med tanke på kön eller sexuell läggning. Förbud mot diskriminering på grund av sexuell läggning finns även i arbetslagen i distriktet Brcko. Dock finns idag inget lagligt erkännande av samkönade par då det i familjelagen står tydligt att ett äktenskap är det lagliga samfundet mellan man och kvinna. Under 2004 fanns flera fall av uppsägningar och nekad anställning på grund av sexuell läggning. I dessa rapporterade fall är det män som drabbats i större utsträckning än kvinnor.

Efter långa förhandlingar i november 2005 blev *International Initiative for Visibility of Queer Muslims* offentligt erkänt och registrerat som en NGO (Non-governmental organization). Som sådan är organisationen den första HBT-organisationen i ett land där muslimer inte anses vara minoritet såväl som den första HBT-organisation med religiösa anknytningar på hela Balkan.

18 Flyktingars rättigheter

Sedan krigsslutet uppskattas en miljon flyktingar och internflyktingar, av ca 2,2 miljoner, ha återvänt enligt statistik från FN:s flyktningorgan UNHCR. Av dem som återvänt har 450 000 återvänt till områden där de utgör etnisk minoritet och 550 000 till områden där de utgör majoritet. Det finns fortfarande ca 185 000 internflyktingar registrerade. Eftersom det inte genomförts någon folkräkning efter kriget råder dock stor osäkerhet om hur många flyktingar som verkligen har återvänt.

Tillämpningen av egendomslagstiftningen (det vill säga återtagande av egendom av de rättmätiga ägarna) är i princip fullbordad. Detta betyder dock inte att en miljon människor skulle ha återvänt till sina forna bostäder. Många av bostäderna har sålts eller används som sommarbostäder alternativt är övergivna. 180 000 hus är dessutom fortfarande inte reparerade.

En konsekvens av kriget blev att befolkningsgrupperna i hög grad segregerades geografiskt. Enligt uppgifter från Helsingforskommittén så bor exempelvis endast 15 000 kroater i det som idag är Republika Srpska (RS). Före kriget var den kroatiska befolkningen i området 220 000. Vidare anges endast 9 000 av 39 000 serber ha återvänt till Hercegovina.

Av migrationsstatistiken framgår att det råder ett stort migrationstryck från BiH till EU. Dragningskraften är förhoppningen om att kunna försörja sig genom att hitta arbete i ett EU-land. Den dåliga ekonomiska och sociala situationen gör att medborgarna i landet har svårt att se en framtid i BiH. Det visar bl. a. det fortsatt höga antalet ansökningar om uppehålls- och arbetstillstånd samt visum vid EU:s ambassader i Sarajevo.

Den irreguljära migrationen till Europa fortsätter. Många migranter reser utan giltiga resehandlingar och smugglas över gränserna. BiH utgör en korsväg i den irreguljära migrationen mellan Öst och Väst. Konflikterna i det forna Jugoslavien ledde till att BiH blev en attraktiv väg för smuggling av människor på grund av landets nya gränser gentemot västra Europa. De flesta som smugglas kommer från Kosovo i Serbien samt Albanien. Många av dem som betalat för att smugglas till EU fastnar på vägen i BiH utan egna medel för att ta sig tillbaka till sina hemländer.

BiH har undertecknat 1951 års FN-konvention angående flyktingars rättsliga ställning och 1967 års FN-protokoll angående flyktingars rättsliga ställning. Asyllagstiftningen i BiH ligger generellt i linje med internationella principer och EU:s miniminivåer såsom *non refoulement*-principen samt tillgång till asylproceduren för de som söker asyl. Det nationella asylsystemet övertogs av myndigheterna i BiH från UNHCR den 1 juli 2004. Fortfarande fungerar UNHCR som rådgivare till myndigheterna i BiH. Arbetet med att bygga upp en välfungerande asylprocedur som motsvarar internationella krav pågår fortfarande i BiH. Målet att ge alla asylsökande tillgång till en rättvis och effektiv asylprocedur samt att tillse att asylsökande har tillgång till förmåner som nationell lagstiftning föreskriver är inte helt uppnått. Bland annat pågår utbildning av personal som arbetar med asylärenden i första instans, domare och gränspolis.

Under år 2005 tog BiH emot 150 asylansökningar från personer från totalt 17 olika länder. Asylproceduren tar cirka sex månader. Asylsökande kan välja att bo privat under tiden som asylsökande eller på ett asylmottagningcenter. I asylmottagningscentren erbjuds de asylsökande boende, mat, utbildning och hälsovård. I juni 2006 fanns det 283 personer från tredje land med flyktingstatus i BiH.

Idag finns det totalt 10 403 flyktingar i BiH. Den största gruppen kommer från Kroatien (7294). Därefter följer personer från Serbien som senast vistats i Kosovo. Det tillfälliga skyddet i BiH för personer från Serbien som kommer från Kosovo har vid flera tillfällen förlängts och gäller idag fram till december 2006. Totalt omfattar skyddet 3 093 personer. 549 av dessa bor på olika asylmottagningcenter i BiH och många av dessa har vistats på dessa center

sedan 1999. Utav dessa personer beräknas 27 procent vara av romerskt ursprung.

19. Funktionshindrades rättigheter

Kriget medförde att andelen handikappade i landet ökade drastiskt. Deras situation är oftast mycket svår. Bristen på adekvat sjukhusvård och rehabilitering är stor. Många är mycket fattiga och lever på allmosor. Minst 100 000 funktionshindrade bedöms vara totalt beroende av bidrag och regelbunden omsorg. Ungefär 50 procent av BiH:s handikappade har inte tillgång till sjukvård och antalet medborgare med mentala handikapp, framför allt krigstrauman, kan enligt vissa experter vara så högt som en miljon.

Någon offentlig handikappanpassning värd namnet kan man knappast tala om, varken på stats- eller entitetsnivå. Tyvärr riktas alltför liten uppmärksamhet åt frågan, mycket beroende på den dystra ekonomiska situationen. Krigsinvaliderna är dock relativt välorganiserade och en för politikerna viktig lobbygrupp. Röster från flertal organisationer för funktionshindrade krävde i början av 2006 att regeringen och parlamentet måste inse den allvarliga situationen många funktionshindrade i BiH står inför och leva upp till de rättigheter som de har enligt lag.

ÖVRIGT

20. Frivilligorganisationers arbete för mänskliga rättigheter

Sida, i partnerskap med Svenska Helsingforskommittén och Olof Palmes Internationella Center och Kvinna till Kvinna, och andra internationella biståndsgivare arbetar för att bygga upp det civila samhället i BiH genom stöd till olika enskilda organisationer för att belysa frågor om mänskliga rättigheter. Vissa av dessa organisationer är inriktade på att ta emot klagomål från medborgare, och erbjuda dem juridisk hjälp att föra sina klagomål vidare. Andra är främst inriktade på att rapportera om situationen om mänskliga rättigheter, och utkräva ansvar från myndigheter. Helsingforskommittéerna för FBih respektive RS gör årliga rapporter om mänskliga rättigheter i landet, och det gör även *Balkan Human Rights Network*.

Många av de enskilda organisationerna ger utbildning i mänskliga rättigheter. De deltar också i lagstiftningsarbete. Vissa organisationer är särskilt inriktade på att försöka skapa kontaktytor mellan medborgare och politiker. Det förekommer sålunda samarbete mellan enskilda organisationer och myndigheterna, men relationen präglas ofta av konflikt snarare än konstruktiv dialog. En anledning till detta är att BiH är en ny demokrati, där det civila samhället ännu inte funnit sin roll i samhällsdebatten.

De enskilda organisationerna har byggt upp olika typer av "centra" för mänskliga rättigheter. På dessa centra kan medborgare exempelvis erhålla rådgivning och rättshjälp vad gäller ärenden med koppling till, exempelvis ägande- eller besittningsrätten, och erhållande av olika slags dokument från den andra entiteten. Flera kvinnoorganisationer erbjuder juridisk rådgivning till kvinnor som utsatts för våld i hemmet. Några av dessa organisationer driver också skyddshem för kvinnor och/eller skyddshem för kvinnliga offer för människohandel.

De flesta organisationer för mänskliga rättigheter tillåts bedriva sin verksamhet relativt fritt. Det är tämligen omständligt att registrera en lokal enskild organisation, men det finns få uppgifter om utpräglade myndighetstrakasserier. Det civila samhället i RS arbetar ibland under svåra förhållanden, och utsätts för hot och trakasserier från enskilda individer.

21. Internationella och svenska insatser på området mänskliga rättigheter

I BiH finns en omfattande fältnärvaro av flera internationella organisationer för övervakning och rapportering om mänskliga rättigheter. Den Höge Representantens kontor, OSSE, Europarådet och flera nationella organisationer för mänskliga rättigheter är involverade. Dessa bedriver omfattande utbildning i mänskliga rättigheter i hela landet.

Behovet av och efterfrågan på ytterligare utbildning i mänskliga rättigheter är stort hos lokala domare, åklagare, advokater och enskilda organisationer. Det är således angeläget att kurser med inriktning på mänskliga rättigheter för dessa kategorier fortsätter. Rättsektorn är ett prioriterat område för Sveriges utvecklingssamarbete med BiH, och Sida stödjer BiH:s kamp mot människohandel.